

به نام خدا

گیاهان دارویی

گیاه گزنه و موارد مصرف دارویی و صنعتی آن

نام علمی : Urtica

تیره : Urticaceae

مقدمه

- موضوع مورد بحث و بررسی در این مقاله گیاه دارویی گزنه می باشد. گیاهی که به عنوان محصول فرعی مراتع و جنگل ها می تواند برای درمان بسیاری از بیماری ها مورد استفاده قرار گیرد.
- فلور پوشش گیاهی خاورمیانه گستره ای است دارای وسعت زیاد که عربستان و مصر تا ترکیه و ایران را در بر می گیرد. مقدار بارندگی به طور کلی از شمال به طرف جنوب و از غرب به سمت شرق کاهش می یابد و دامنه ی آن بین ۲۵ تا ۲۰۰۰ میلی متر تغییر می کند. ارتفاع از سطح دریا نیز در این منطقه متغیر بوده و از حدود ۵۰۰۰ متر در کوه های البرز تا ۳۹۶ متر در دریای مرده است. همه ی عوامل فوق همراه به تنوع ادافیکی و سنگشناسی، تغییرات اکولوژیکی گسترده ای را برای منطقه و برای تنوع پوشش گیاهی آن فراهم می آورد. که گستره ی آن از جنگل های سوزنی برگ وپهن برگ تا خانگزارهاو استپ و خشکترین مناطق جهان تغییر میکند. همچنین باعث شده تا تنوع زیادی از گیاهان دارویی در کشور ایران رویش داشته باشد.

دلایل توجه به گیاهان دارویی

- تهیه ی برخی از مواد موثره ی فعال که در صنایع دارویی از اهمیت بسیاری برخوردارند به طور مصنوعی امکان پذیر نیست و تنها به صورت طبیعی از گیاهان مورد نظر قابل استخراج است و به دلیل ساختمان پیچیده ، تهیه ی آن به صورت مصنوعی در صنایع داروسازی مستلزم هزینه بسیار گران است.
- برخی از این مواد طبیعی به طور مستقیم قابل استفاده نیستند و باید در صنایع دارویی تحت تاثیر برخی از فرایندهای شیمیایی قرار بگیرند.

■ مواد دارویی شیمیایی (مصنوعی) اگر چه به طور سریع اثر بخشد ولی اکثر آنها اثرات جانبی نامطلوبی بر بدن انسان میگذارند درحالی که مواد دارویی طبیعی با آنکه بتدریج اثر می گذارند ولی دارای اثرات مفید جانبی نیز هستند و باعث دوام سلامت بدن می شوند.

■ مواد موثره ی دارویی گیاهان ادویه ای (زیره سبز، ترخون، گشنیزو...) علاوه بر آنکه طعم و مزه ی غذا را بهتر می کنند، گاه اثرات شفا بخش دیگری نظیر تقویت اشتها ، میکروب کشی و بسیاری فواید دیگر را به همراه دارند.

ویژگی های گیاه شناسی :

گزنه متعلق به خانواده ی Urticaceae یا همان تیره ی گزنه می باشد. گیاهان این تیره عموماً علفی ، به ندرت دارای اعضای چوبی و بالا رونده هستند که در بیشتر نواحی گرم و استوایی کره ی زمین پراکندگی دارند .

از مشخصات آنها این است که دارای تارهای ترش‌حی گزنده و غیر گزنده و اکسالات کلسیم اند .

گزنه ی دو پایه Urtica dioica

نام فرانسوی : ortie mechante- grand ortie-

نام انگلیسی : large nettle – common nettle –
greate

نام المانی : grosse nessel - brennessel

گزنه گیاهی است علفی ، چند ساله و دارای ساقه های راست به ارتفاع ۵/۰ متر و حتی بیشتر که غالباً در اماکن مخروبه باغها و نقاط مرطوب خارج شهر ، نواحی سایه دار و جاهایی که چهار پایان در آنجا به سر می برند ، به صورت خودرو می روید . از ریشه های خزانده ی آن پا جوش هایی در کلیه ی جهات خارج می شوند که خود باعث می گردد که گیاه به صورت پایه های متعدد در آمده و محل رویش خود را فرا گیرد .

گزنه ساقه های چهار گوش و پوشیده از تار ، برگهای بیضوی و نوک تیز ، دندانان دار و منتهی به دو گوشوارک دارد .

گل‌های آن به رنگ سبز روشن و واقع بر روی دو پایه‌ی جداگانه است . از مشخصات پایه‌ی ماده‌ی آن این است که گل‌ها از این خوشه‌ی آن پس از اینکه گل‌ها آمیزش یافت و تشکیل میوه‌ی آغاز گردید از حالت ایستاده به وضع خمیده در می‌آید . گزنه‌ی اعضای پوشیده از تارهای مخروطی شکل و گزنده دارد و چون پس از لمس کردن ، محتویات سوز آورنده‌ی زیران در پوست بدن وارد می‌شود ، ایجاد سوزش و ناراحتی می‌کند .

قسمت‌های مورد استفاده‌ی گزنه ، برگ‌های تازه‌ی ، ریشه و شیره‌ی حاصل از آن است . دانه‌ی آن نیز کم و بیش به مصارف دارویی می‌رسد .

رویشگاه

گزنه در نواحی مرطوب غالب نقاط ایران ، مخصوصا مناطق شمالی ، شمال غربی و مناطق مرکزی مانند اصفهان ، بسطام ، کوه کاشان در ارتفاعات ۳۰۰۰ متری می روید .

گونه های گزنه در بسیاری از نواحی ایران از جمله : گرگان، پارک ملی گلستان، مازندران جاده ی هراز به ابگرم ، نوشهر بند رانزلی، کرج و چالوس، جاده ی فیروز کوه، گیلان، اذربایجان غربی ، کردستان، همدان، بختیاری (چشمه دیمه سد کوهرنگ) ، خوزستان ، فارس، اصفهان (نطنز، کوه کرکس، تیران، قمیشلو) و ... یافت میشود .

Photo Henriette Kress
<http://www.henriettesherbal.com>

Photo Henriette Kress
<http://www.henriettesherbal.com>

Urtica sp.
Urticaceae
© G. D. Carr

ترکیبات شیمیایی

گزنه دارای تانن ، موسیلاژ (نوعی ماده ی مومی) ، اسید فرمیک ، نیترات پتاسیم و کلسیم ، ترکیبات آهن دار ، نوعی گلوکزید با اثر قرمز کننده ی پوست و غیره دارد .
از سرشاخه ی ان نوعی ماده ی رنگی به نام اورتی سین نیز بدست می آید .

تاریخچه ی استفاده از گزنه

انسانهای ما قبل تاریخ از گزنه به عنوان تغذیه استفاده به عمل می آوردند و این رویه مدتها ، تا قرن ۱۶ میلادی ادامه داشت عقیده ی عده ای براین می باشد که این گیاه حتی در عصر حجر هم مورد استفاده قرار می گرفته است .

تاریخ استفاده ی درمانی آن نیز به زمانهای بسیار دور می رسد به طوری که از قدیم الایام آن را جهت رفع سرماخوردگی به کار می بردند و به آن توجه خاص داشتند

جوشانده ی دانه ی گزنه و مخلوط آن در عسل را خلط آور و
معالجه درد های سینه می دانستند . جالینوس حکیم در قرن
دوم میلادی کلیه ی موارد درمانی گزنه را که دیوسکورید
ذکر کرده بود ، تایید کرد . در قرون وسطی برای گونه ی
گزنه معمولی و انواع دیگر آن اختصاصات درمانی
مختلف قائل بودند مانند آنکه Hildegard . st در قرن
۱۲ میلادی ، دانه ی گزنه را جهت رفع درد معده و اطبای
دیگر آن را برای درمان اخلاط خونی ، سرطان ،
بیماریهای مربوط به طحال و ... به کار می بردند .

بررسی های جدیدی که توسط دکتر H. Leclerc در بین سال های ۱۹۳۱-۱۹۲۵ میلادی انجام گرفت به خوبی نشان داد که شیرهای تازه ی گزنه ی دو پایه اثر تنگ کننده مجاری عروقی داشته و در رفع خونریزیها از جمله خونروی در هموفیلی ، خون امدن از بینی و رفع اخلاط خونی اثرات شفا بخش ظاهر می کند .

Urtica dioica
Stinging Nettles:
2 habitat variations
Photo: Mimi Kamp

خواص درمانی

اختصاصات درمانی گزنه را با توجه به اظهار نظر اطبای قدیم میتوان چنین خلاصه کرد که این گیاه در تقویت اعمال هضم ، ازدیاد ادرار بند آوردن خون ، علاج بیماری قند ، و احتمالاً ازدیاد شیر اثر مفید دارد .

گزنه دارای اثر قاطع در رفع بیماری های پوست است ، همچنین دانه گزنه اثر مسهلی و ضد کرم دارد . بررسی های مختلف نشان داده است که سکرترین موجود در گزنه ، اثر محرک بر روی معده و ترشحات ان داشته و حرکات دودی شکل روده را تقویت می کند .

با مصرف گزنه تعداد گلبول های خون نیز افزایش یافته که خود می تواند در درمان برخی از بیماریهای خونی موثر باشد .

شیره ی این گیاه مقدار قند را در ادرار بیماران مبتلا به قند کاهش می دهد . گزنه چون دارای اثرات درمانی است به خوبی می تواند در طی درمان بیماران مبتلا به قند ، یک داروی کمکی بسیار مفید به حساب آید ، برای این کار باید یک مشت برگ گزنه را به صورت قطعات کوچک در آورده و به مدت ۵ دقیقه در ۲۰۰ گرم آب بجوشانیم و محلول حاصل سه بار در شبانه روز مصرف شود .

شیره ی تازه یا جوشانده ی آن اگر غر غره شود ، ورم لوزه ،
افت و التهاب لثه را از بین می برد .

گزنه در دامپزشکی هم اثرات مفید درمانی دارد .

از قدیم الایام با گزنه تازه ضربه های ملایم روی قسمتی از
بدن (به منظور تجمع خون در آن قسمت) وارد می آوردند
تا با این عمل خون از قسمتهایی از که بدن موجبات
ناراحتی را فراهم آورده است ، دور گردد و به این قسمت
متوجه شود .

از گیاه گزنه برای تقویت مو و جلوگیری از ریزش آن ،
براق شدن و جلا دادن به موها ، رفع گرفتگی های کبدی ،
از بین بردن زگیل نیز استفاده می شود .

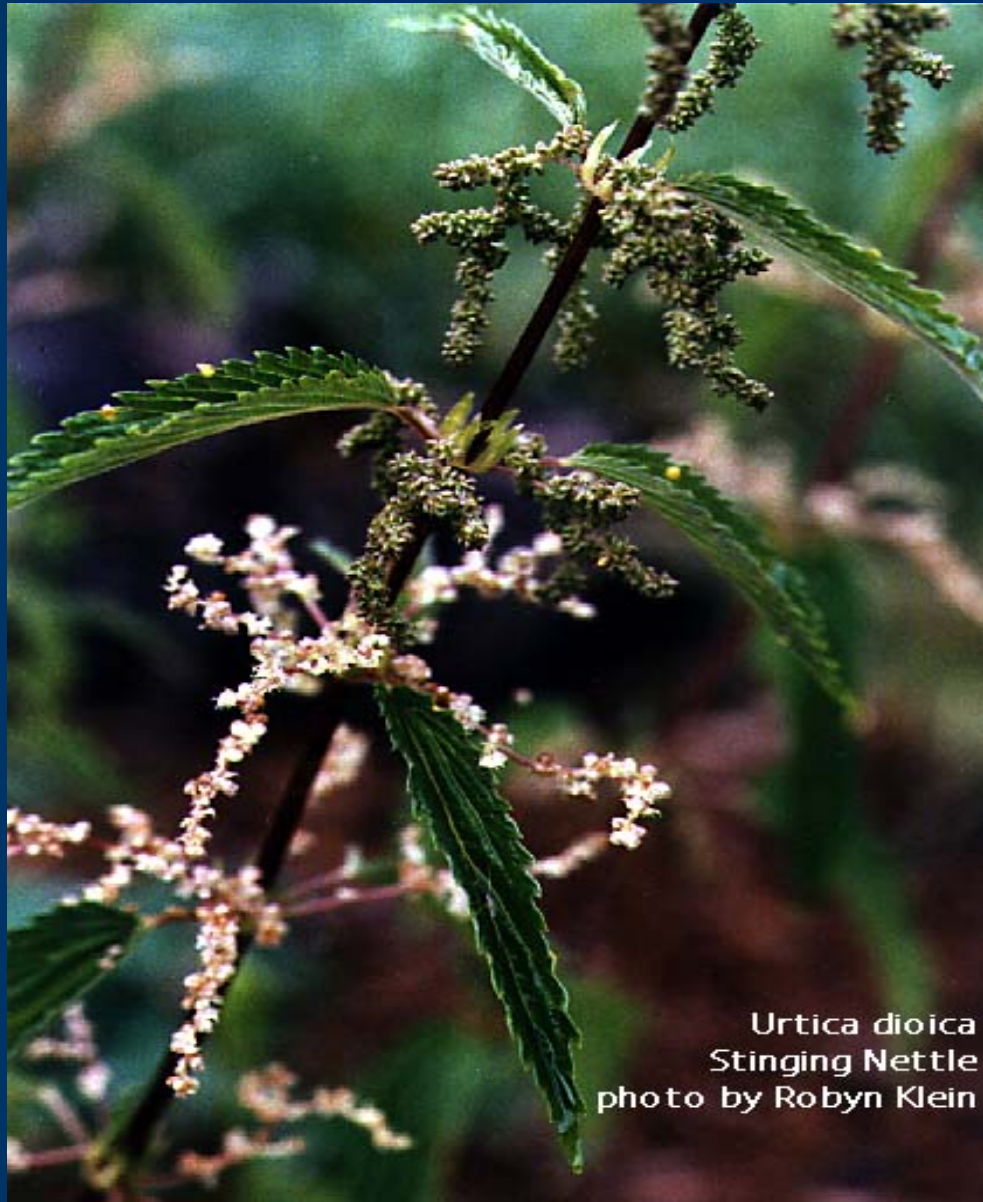
گزنه ناراحتی های کلیه را برطرف می کند ، کرم روده و
معه را می کشد ، همچنین برای بر طرف کردن درد
رماتیسم از برگهای تازه این گیاه استفاده به عمل می آید .

نکات مورد توجه در مصارف دارویی

- ۱- اگر گزنه به مقدار زیاد مصرف شود موجبات قطع دفع ادرار را فراهم می سازد ، دانه این گیاه در صورتی که بی رویه استفاده شود ایجاد ناراحتی می نماید و حتی ممکن است موجب پیدایش حالت اسهالی و دفع زیاد شود .
- ۲- اگر گزنه بیش از استفاده شود ممکن است برای روده ها و کلیه مضر باشد بنابراین بهتر است با کتیرا خورده شود .
- ۳- زنان باردار و کودکان نباید از آن استفاده کنند .

Urtica dioica
Stinging Nettle
photo by Robyn Klein

استخراج کلروفیل

از مصارف دیگر گزنه دو پایه این است که از آن ، کلروفیل یا سبزینه استخراج می کنند . برای تهیه ی کلروفیل ، برگ پایه های وحشی یا پرورش یافته ی گزنه دوپایه را در سایه و گرمای معتدل ، خشک مینمایند و برگهای خشک شده را بسته بندی کرده و به مراکز تولید کلروفیل ارسال میکنند .

استخراج کلروفیل از گزنه دوپایه ، به کمک الکل یا استن صورت می گیرد . کلروفیل خام حاصل از این عمل در اتر دوپترول حل کرده ، الکل متیلیک به آن می افزایند و ظرف محتوی محلول را تکان می دهند تا کاروتن و گزانتوفیل که همراه با کلروفیل است از آن جدا گردد و این عمل را چند بار تکرار می کنند و با انجام عملیات دیگر کلرفیل خالص بدست می آورند .

کلروفیل تهیه شده از این طریق ، در تشکیل هموگلوبین خون
مداخله ی موثر می کند ، در موارد کم بودن فشار خون ،
مصرف کلروفیل باعث بالا رفتن آن می شود .

مصرف این ماده همچنین جهت درمان بیماری های مختلف
مانند تب زرد و صفرای - خونی ، مفید واقع می شود .
در صنعت از کلروفیل برای رنگ کردن صابون ، روغن و
مواد عطری نیز استفاده به عمل می آید .

اشکال دارویی گزنه و نحوه ی تجویز ان

دم کرده و یا جوشانده ی ۳۰ تا ۶۰ در هزار برگ گزنه به مقدار سه فنجان در روز قبل یا بعد از هر غذا ، شربت گزنه که با افزودن ۳۰ تا ۶۰ گرم ان در کمی اب قند حاصل می شود .

همچنین مقدار ۳۰ گرم گزنه را در صورتی که در یک لیتر اب ریخته و به مدت ۱۰ دقیقه جوشانده و سپس مصرف گردد برای تصفیه ی خون مفید است .

مدیریت زراعی

خاک مناسب :

گزنه گیاهی شور پسند و هالوفیت است ، باغبانان از اینکه تمام مواد غذایی خاک را جذب می کند شاکی هستند ، اما همین موضوع باعث شده که گزنه دارویی بسیار مفید برای بیماری های ناشی از کمبود مواد غذایی و معدنی باشد .
خاک مناسب برای زراعت گزنه ، خاک های سبک و غنی از نیتروژن است .

عملیات زراعی :

کشت این گیاه در بهار از طریق کاشت دانه و قطعات سوش ریشه دار انجام می گیرد . استفاده از کودهای نیتروژن دار و مرطوب نگه داشتن خاک ، در کاشت گزنه از اهمیت زیادی برخوردار است .

وجین و عملیات زراعی و اصلاحی نیز در مورد این گیاه ضروری می باشد .

هر ساله می توان دو بار برای جمع اوری ساقه های گیاه گزنه اقدام کرد ، جمع اوری برگها نیز در زمانی انجام می شود که ارتفاع گیاه به ۳۰ تا ۵۰ سانتی متر رسیده باشد .

نتیجه گیری

با توجه به آنچه به ان پرداخته شد ، گیاه گزنه به عنوان یک محصول فرعی از اکوسیستم های جنگل و مرتع دارای قابلیت های زیادی برای مصارف دارویی و تغذیه ای می باشد .

اثر موثر این گیاه در درمان خونریزیها و از جمله بیماری هموفیلی اهمیت بسیار زیادی داشته و علاوه بر ان با استخراج کلروفیل از گزنه در صنعت ، می توان زمینه را برای اشتغال سبز و پایدار فراهم نمود .

منابع فارسی :

- ۱ - جان قربانی .م - فلور ایران (تیره ی گزنه) - موسسه ی تحقیقات جنگل ها و مراتع
- ۲ - زرگری . ع - گیاهان دارویی (جلد چهارم) - تیره ی گزنه
- ۳ - زهری .م و ترجمه ی هنریک مجنونیان - جغرافیای گیاهی ایران - انتشارات دایره ی سبز
- ۴ - معقول . م - زراعت گیاهان دارویی - سازمان کشاورزی استان اصفهان

منابع لاتین :

5- www.aftab.ir

6 - www.allergyfacts.org

7 - [www. Botany. Hawaii](http://www.Botany.Hawaii)

8 - [www. Iranems.com](http://www.Iranems.com)

9 - Kelin , Jean 1991 . Endemise a Letage alpin alborz flora of vegetation

10 - [www. Wikipedia . org](http://www.Wikipedia.org)

پایان

